

LA VIL·LA ROMANA DE L'HORT DEL PELAT (RIUDOMS, BAIX CAMP)

ROC AROLA
DAVID BEA

RESUM

Es presenten els resultats de l'excavació arqueològica de la vil·la romana de l'Hort del Pelat (Riudoms), descrivint i interpretant les diferents estructures aparegudes que es corresponen a la *pars urbana* i a diferents àmbits relacionats amb la transformació i emmagatzematge de productes agrícoles.

Paraules clau: Vil·la, Riudoms, termes, magatzem.

INTRODUCCIÓ

Amb motiu de l'edificació d'una urbanització de cases unifamiliars a la parcel·la coneguda com l'Hort del Pelat, a la partida de la Mola, a Riudoms (Baix Camp), i davant l'aparició de restes estructurals d'època romana, l'Ajuntament d'aquesta vil·la encarregà sondejos amb l'objectiu de delimitar les restes aparegudes. Una vegada finalitzada la delimitació es va efectuar l'excavació preceptiva de part de l'àrea afectada, concretament el traçat del carrer central de la urbanització. Aquesta intervenció es dugué a terme entre els dies 14 de desembre de 1999 i 7 de gener del 2000.

A causa de la importància de les restes arqueològiques, i segons les necessitats de l'obra, es va decidir obrir quatre nous sectors corresponents a la zona verda de l'àrea a urbanitzar. Aquesta intervenció es dugué a terme entre els dies 23 d'octubre de 2000 fins el 8 de febrer de 2001.

ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

L'existència de restes arqueològiques en aquest punt ja era coneguda i difosa a través de la Memòria d'Activitats del Centre d'Estudis

Riudomencs (1983) i de la revista *L'Om* (1985). L'autor d'aquestes notes, el Sr. Valerià Romero, havia ja recollit materials en superfície, segons ell tots corresponents a l'època romana.

El terme municipal de Riudoms és força ric en jaciments arqueològics de diversos períodes i naturalesa. L'any 1932 Salvador Vilaseca es desplaçà a la partida de la Marrada. En un camp del mas de Pere Fesoler hi localitzà set enterraments en lloses, teules i àmfora, alguns d'ells ja saquejats, datables entre els segles VI i VIII dne. En un d'ells Vilaseca hi recuperà una sivella de tipus visigòtic (VILASECA-PRUNERA 1966). Posteriorment Jaume Massó, en un article publicat a *Lo Floc* el 1983, parla de la sort soferta pels materials recuperats per Vilaseca en aquella necròpolis, tots ells desapareguts durant la Guerra de 1936-39 (MASSÓ 1983).

El 1975 Valerià Romero publica un article a la revista *L'Om* on descriu l'existència de tota una sèrie de vil·les romanes distribuïdes pel terme de Riudoms (ROMERO 1975a). Segons aquest autor, la major densitat se situa entre mitjans del segle I ane i mitjans del segle I dne, localitzant-se una bona concentració a la riba oriental de la riera de Maspujols, on s'hi havien trobat cinc vil·les, dues necròpolis i un forn d'àmfores. En l'article no s'especifica el nom de les partides on es troben aquests jaciments.

També en un article de 1975 aquest mateix autor parla d'una sèrie de troballes a La Timba, aparegudes durant la construcció de la séquia del Pantà de Riudecanyes (ROMERO 1975b). Entre aquestes troballes destaca una gran quantitat de *pondera* i fusaioles d'època ibèrica, que són datades com a mostra de l'existència d'una indústria de telers en la zona entorn al 200 ane. S'hi exhumaren també diverses sitges per a l'emmagatzematge d'arids, així com nombroses tapes d'àmfora fetes a partir de conglomerats d'arenisques roges o blocs de tapàs.

El 1983 s'excavà també una necròpolis al Mas de Barenys, datada pels seus excavadors entorn als segles IV i V dne, cronologia que Jaume Massó rectifica, al seu parer, en un article publicat a *Lo Floc* el 1983 (MASSÓ 1983) situant-la a la segona meitat del segle XII o inicis del XIII dne.

A banda del jaciment intervingut, entre Riudoms i Reus, Valerià Romero determina l'existència d'almenys tres vil·les romanes més, equidistants entre elles un quilòmetre aproximadament (ROMERO 1983). Aquestes són les de l'Hort d'en Jaume Llauredó, Els Molins Nous i la de l'encreuament entre els camins del Mas d'en Blai i Mas del Sedó. Una d'elles (Els Molins Nous) comptaria amb l'existència d'un molí d'oli, així com amb possibles instal·lacions per una indústria de salaons, que, segons

el seu investigador, començaria a funcionar durant la segona meitat del segle II ane, amb etapes d'abandonament i reforma al llarg dels segles III i IV dne, i s'abandonaria a finals del segle V dne. Al costat d'aquest molí se'n localitzen restes d'altres més moderns (Molins Nous).

Com a elements menors cal considerar la troballa d'un fragment d'inscripció romana a les terres del Mas del Toda l'any 1985, el primer que apareixia al terme de Riudoms.

Referint-se en concret a la partida de La Mola, la nostra empresa realitzà l'octubre de 1999 una campanya de delimitació de les restes arqueològiques i concretàrem un espai d'uns 2.500 metres quadrats on apareixien estructures i nivells d'interès arqueològic (COTA 64 2003a). A finals del mateix any s'inicià l'excavació del que actualment correspon al carrer Joan Miró, i localitzàrem part d'unes estructures industrials a la banda septentrional del solar, unes termes i la zona residencial pel costat meridional (COTA 64 2003b).

DESCRIPCIÓ DE LA INTERVENCIÓ. PRIMERA FASE, ANYS 1999-2000

Es va intervenir en una gran franja central del solar afectat, delimitant-se una sèrie de dependències d'una vil·la romana que cal interpretar com d'ús industrial, rústic i termal. L'estat de conservació de les estructures variava des del quasi perfecte (en el cas de l'hipocaust del Sector 1000) fins al molt dolent, pràcticament arrasat. D'aquesta manera totes les estructures, amb l'excepció del *labrum* del Sector 3000, han resultat afectades per la màquina excavadora que obrí la rasa de canalització que féu aflorar les restes de la vil·la (Fig. 1).

Aparentment ens trobem davant les restes d'una clàssica vil·la romana de datació altimperial, comuna en el Camp de Tarragona i lligada als processos d'ocupació del territori endegats pel món romà, amb l'objectiu d'iniciar plantejaments d'explotació i captació de recursos, bàsicament agraris.

Es dividiren, en l'intent de restituir el possible funcionament de la vil·la, tres àmbits o espais diferenciats. Aquests àmbits esdevenen espais força ben definits, encara que en algun dels casos resulta difícil la identificació de la seva funcionalitat. Els àmbits són els següents: Àmbit rústic, Àmbit industrial i Àmbit termal.

a) **Àmbit rústic:** Aquest contempla una part de la vil·la destinada bàsicament a l'emmagatzematge de productes del camp, agrícoles. Es

poden englobar en ella una sèrie de retalls circulars en el tapàs, on suposadament s'hi col·locarien els *dolia*, distribuïts al llarg del Sector 1000. Formen part també de la zona rústica una sèrie de fons ceràmics de *dolia* recolzats al llarg d'un mur que defineix un ample espai rectangular interpretable com a magatzem.

Ara per ara tenim problemes per a interpretar aquest àmbit. Construït durant el segle I dne, moment en què s'edifica la totalitat de les estructures de la vil·la, és també amortitzat, com la majoria de les estructures, a partir d'un moment avançat de segle IV dne.

Un altre dels punts foscos que presenta la utilització d'aquesta *pars rustica* és la datació completa del seu ús. Si bé sembla molt evident la seva amortització en un moment avançat de segle IV dne, a l'igual que la resta de la vil·la, també cal apuntar l'existència d'ocupacions i usos posteriors, tal i com ho denota l'aparició dels tres plats de *terra sigillata* africana C en el reblliment del fons de *dolium* retallat al tapàs, peces que poden arribar a datar-se fins a meitat del segle V dne, si bé és comuna la reutilització d'estructures en època baiximperial.

Finalment, una altra de les estructures associades a aquesta *pars rustica* és un pou excavat al subsòl, amortitzat també tardanament.

b) **Àmbit industrial:** Aquest és un dels sectors més compromesos. Resta força clar que, malgrat la localització de diversos hipocausts, ens trobem davant d'una zona destinada a usos industrials, completament deslligada de l'àrea termal. Queda definida per les habitacions (dipòsits o piscines) H.1, H.2 i H.3 (un hipocaust poligonal amb el seu corresponent forn), i per l'hipocaust 1 del Sector 1000, juntament amb el seu corresponent forn (no queda, però, clar si en aquest cas podem parlar de forn, encara que aparentment ho sembla). No resta tampoc evident la seva funcionalitat, ni quin és el processat industrial que s'hi desenvolupava.

Una part força clara dins d'aquest àmbit és la formada pels dipòsits o piscines H.1, H.2 i H.3. Aquests formen una bateria de tres habitacions, encara que possiblement n'existissin més, avui en dia desaparegudes. Dues d'aquestes habitacions (H.1 i H.2) presenten una planta rectangular o quadrangular (no resta clar perquè han estat tallades pel traçat de la rasa de canalització moderna), mentre que l'altra, H.3, és de planta poligonal, encara que una reforma efectuada durant el mateix funcionament de les estructures l'ha dotat d'un aspecte pseudorectangular. Totes tres presenten evidències d'haver estat pavimentades amb *opus signinum*. H.1, comptava amb dos paviments. El primer, inferior, en molt mal estat de conservació,

hauria estat reformat pavimentant-hi per sobre un nou terra d'*opus signinum*. Aquesta s'hauria de datar dins el segle I i principis del II, durant el funcionament de les estructures industrials. H.2. és l'única habitació que conserva íntegrament (descomptant la part afectada per la rasa moderna) el seu paviment d'*opus signinum*, d'una certa qualitat. H.3 en canvi conserva únicament una cantonada d'aquest paviment, molt més groller que el d'H.2, havent estat arrencada la resta. Aquest fet permet observar la seva preparació de pedres de mida mitjana. Aquesta darrera habitació és l'única que actua clarament com a hipocaust, conservant el seu forn, encara que la connexió entre ambdós ha desaparegut pel tall efectuat al construir-se la rasa.

Les tres habitacions presenten cotes d'ús diferents, restant H.1 la més baixa, H.2 la mitjana i H.3 la més alta. Aquest fet ens orienta a creure que en aquest sector s'hi desenvolupaven processos industrials que implicarien labors de decantació de productes. Diversos treballs necessiten d'aquests processos. Un d'ells és el de fabricació ceràmica, evident en factories com les de les Planes del Roquís, encara que la total absència de forns ceràmics, rebutjos i la minsa presència de materials ceràmics pròpiament dits desaconsellen aquesta opció. Altres labors poden ser les de processats de productes vegetals per tal de ser convertits en teixits, essent el més comú el del lli. Tampoc comptem amb evidències que apuntin aquesta opció, doncs no ens trobem en una zona de producció d'aquesta espècie vegetal. La funcionalitat, doncs, resulta fosca, i caldrà aprofundir en nous processos d'excavació per tal de dilucidar-ne les diverses possibilitats.

Aquest àmbit presenta una particularitat cronològica. Si bé creiem que es construeix al mateix moment que la resta de la vil·la, la seva amortització no sembla superar el segle III d'ne, tal i com ho demostra la localització d'un fragment de *terra sigillata* africana C del tipus Hayes 31, núm. 2,6 al nivell de rebliment d'H.2. Així, les habitacions es reomplen amb pedres i terra premsada, per tal de fer desaparèixer els forats que restaven a terra un cop havien perdut la seva funcionalitat. Sembla evident que el funcionament industrial de la vil·la fou més curt i donà pas, possiblement, a nous treballs d'explotació econòmica per ara desconeguts o es reforçaren els ja existents, com els agrícoles.

L'H.3 presenta associades les restes d'un forn. Es tracta de l'estructura de combustió creada per tal d'alimentar de temperatura el possible hipocaust existent a H.3. D'aquest hipocaust han desaparegut els paviments i les *suspensurae*, i el contacte seu amb el forn ha estat destruït per l'obertu-

ra de la rasa de canalització. El forn presenta una boca en forma de canal, retallada al tapàs, amb restes d'un paviment d'*opus signinum*. Aquesta boca està delimitada per dues parets de rajoleta i mena a una cambra circular de construcció senzilla, retallada també al tapàs. Tot el conjunt és de reduïdes dimensions. Aniria cobert amb volta de rajoletes la boca i possiblement de formigó o tovots la cambra, completament desapareguda. L'aportació de combustible s'efectuaria per una boca en la cambra, també desapareguda. Les reduïdes dimensions d'aquest forn ens poden indicar també possibles usos industrials per al conjunt.

Una altra agrupació d'estructures industrials, sense cap mena de dubte associada a aquestes tres habitacions, és l'hipocaust del sector 1000, compost per dues cambres rectangulars de petites dimensions. Una d'elles, la més malmesa pel traçat de la rasa, fou localitzada colmatada de cendres i carbons i sembla actuar de forn de la segona de les cambres, l'hipocaust pròpiament dit, amb el qual es connecta subterràniament. Aquest hipocaust conserva sis blocs rectangulars de pedra calcària que actuen com a *suspensurae*, suportant un paviment superior avui en dia desaparegut. Desconeixem la funcionalitat d'aquest hipocaust, que també sembla amortitzar-se en un moment indeterminat de segle III dne.

e) **Àmbit Termal:** Aquest àmbit fou intervingut majoritàriament durant la segona fase d'excavació; per tant, serà descrit en el següent apartat.

DESCRIPCIÓ DE LA INTERVENCIÓ. SEGONA FASE, ANYS 2000-2001

La intervenció arqueològica fou delimitada per necessitats de l'obra en quatre sectors (un total de 1.214 m²).

Sector 400 (part NE del solar)

L'àrea 400 està situada a la part nord-est del solar on s'han excavat 285 m² (19 m x 15 m). Correspon a la part exterior de la vil·la on tan sols hi trobem un abocador, un retall circular vinculat al recull i canalització d'aigües i un enderroc.

El nivell superficial cobreix tot el sector de forma regular, i s'ha interpretat com a un nivell d'abandonament en època tardoromana, on s'hi han anat afegint terres vegetals per tal d'utilitzar-les com a zona de cultiu

durant diferents èpoques fins a l'actual. Els materials estan tots barrejats per la contínua explotació agrícola.

A la part nord-oest hi trobem dos retalls interpretats com abocadors, ambdós realitzats en el terreny natural. El primer és un retall de petites dimensions de forma allargada i el seu rebliment no ens ha aportat cap material ceràmic, per aquest motiu pensem que es podria tractar d'un abocador de material orgànic o bé de cendres. L'altre retall té forma irregular, més o menys allargada, i el componen gran quantitat de ceràmica i material de construcció així com dos nòduls de ferro i fauna terrestre. Dues vores (TSA-A forma Lamb. 36; TSA- D forma Hayes 67, nn. 4,9) ens han permès datar-lo en el tercer quart del segle IV dne.

A la part sud del sector hi trobem un nivell d'enderroc. Aquest nivell correspon a la part exterior de l'edifici, ja que cobreix directament el terreny natural. A l'enderroc, format per material de construcció com *tegulae* i *imbrices*, s'hi ha de sumar una sèrie d'aportacions de runa en forma de paviments d'*opus signinum* en posició vertical o bé capgirats, també s'hi ha de sumar una gran quantitat de ceràmica. La poca profunditat de l'estrat respecte al nivell d'ús actual, a uns 15-25 cm, ha propiciat la seva destrucció progressiva, produint uns retalls irregulars i la pèrdua de part del material que el formava.

Aquest enderroc cobreix un possible tercer abocador el retall del qual també és de forma irregular, i el seu rebliment, de poca potència, tan sols conté fragments de *tegulae*.

Per últim, un retall circular de 30 cm de profunditat d'interpretació incerta reomplert per un nivell d'abandó format per pedres de grans dimensions i ceràmica.

Sector 500 (part NW del solar)

L'àrea 500 està situada a la part oest del solar on s'han excavat 169 m² (13m x 13m), i correspon a la *pars rustica* de la vil·la (Fig. 2). En la part del sector excavat durant la campanya anterior s'hi van localitzar indicis de 7 sitges excavades al terreny natural. Aquestes sitges estarien relacionades amb la zona industrial del jaciment. Aquesta zona ens ve definida per almenys tres dipòsits excavats al terreny natural i aïllats de les humitats del terreny per un aixecament amb columnes, exactament com un sistema de *suspensurae*, a la base dels dipòsits. Hi trobem també l'entrada d'un forn que, sens dubte, cal relacionar-lo amb els dipòsits esmentats. En aquest

sentit, podem pensar en l'existència d'una activitat industrial indeterminada.

A l'àrea 500 podem agrupar les unitats estratigràfiques en tres grans blocs: la zona industrial, les sitges i les rases que es van produir quan en aquesta zona hi funcionava un hivernacle, i dividir-les en cinc fases cronològiques englobades dins dels períodes generals de la vil·la.

La primera fase, fase Ia (període II), correspon a un ús agrícola on la cronologia relativa *ante quem* d'una sitja ens diu que és anterior a la construcció de l'habitació que deixa de utilitzar-se al segle II dne.

La fase Ib correspon a la vida de l'habitació, des de la seva construcció fins al seu abandó al segle II dne. Aquesta funcionaria, com hem comentat, amb les altres tres localitzades la campanya anterior.

L'habitació està delimitada per quatre murs, tres dels quals estan enlluïts d'*opus signinum*, del qual se'n conserva molt poca alçada i el sol està pavimentat per una capa de *signinum*. Per tot el paviment s'observen empremtes d'un hipocaust; aquestes estan col·locades de forma reticular en tota la seva extensió. A més, també s'observen en el paviment les marques de les línies per disposar les rajoles que formarien l'hipocaust.

En aquesta fase també hi podem situar dues sitges que s'utilitzarien coetàniament amb l'estructura comentada. Aquestes dues sitges s'abandonen a finals del segle II dne, igual que l'habitació, on damunt del paviment i al SE de l'habitació s'hi localitza una petita concentració de materials de construcció i fragments TSA-A i d'àmfora africana que ens data l'abandonament de l'estructura i coincideix amb l'abandonament de les dues sitges.

A la fase Ic li corresponen els nivells d'amortització de l'estructura d'hàbitat, un retall situat al centre del paviment que està reomplert per uns nivells de runa i deixalles que es poden datar en el Baix Imperi. El reblliment contenia una petita estàtua de marbre blanc on s'hi veu representat un jove que sosté un animal. La interpretació d'aquest retall no està molt clara, però coincideix amb tots els retalls en les estructures de les altres àrees on es retallen paviments i murs sense sentit aparent.

La fase II (període IV) coincideix amb l'abandonament d'època tardoromana de l'assentament. Queda palès tant en l'habitació, que és coberta pel nivell de colmatació, amb presència de TSA-A i D, i amb dues intrusions de ceràmica vidrada moderna, com en els nivells d'abandó de les sitges, que tots donen una cronologia tardoromana.

La fase III (període VI) correspon a un enterrament de possible filia-

ció andalusina, doncs les restes presentaven una posició relacionable amb ritus funeraris musulmans. L'enterrament consisteix en una fossa excavada al terreny natural on s'hi col·loca el mort, sense caixa ni cap element de contenció ni senyalització; tampoc presenta cap mena d'aixovar.

Sector 700 (part SE del solar)

L'àrea 700 està situada a la part sud-est del solar on s'han excavat 400 m² (25 m x 16 m), correspon a una zona d'emmagatzematge de la vil·la (Fig. 3 i 5). En el sector excavat tan sols hem pogut documentar la meitat sud de les estructures, quedant encara per excavar el sector que resta entre l'àrea 400 i la 700.

En aquest sector trobem dos grans murs de tancament orientats en direcció SE-NW; entre aquests dos murs s'hi troba una habitació ben delimitada per uns altres dos murs. Durant l'amortització d'aquesta zona es fan una sèrie de retalls en forma de sitja al paviment, i es destrueix el del passadís que rodeja l'habitació pavimentada. En aquest ambient s'hi han pogut delimitar 6 fases cronològiques:

A la fase I (període I) li correspon la fonamentació de dos murs de pedra seca orientats d'oest a est. Es col·loquen directament al terreny natural i no s'hi ha pogut relacionar cap estrat ja que han estat arrasats per les fases posteriors.

La fase IIa (període II), pertany a la construcció de l'edifici. En la part oest del sector hi trobem un gran mur de tancament, realitzat amb la tècnica constructiva de *caementicium* encofrat, en direcció SE-NW. Aquest mur presenta una acanaladura que podria servir per fer passar un tub de plom a través del mur de tancament del recinte, i a la part est hi ha un altre mur paral·lel de les mateixes característiques tècniques. Entre aquests dos murs hi trobem una estança rectangular ben delimitada per tres murs de *caementicium*, dos a la part oest, i un a la part est. El mur presenta un sortint que sembla delimitar un àmbit de petites dimensions a la part SW. Aquests murs tenen tres accessos o portes: al sud, a l'est i a l'oest. Les portes est i oest tenen a la part interior de l'habitació un basament de columna a cada banda, i un altre al mig del paviment ben centrat entre les tres portes. A més, al llindar de la porta oest hi trobem un esglaó que ens portaria a una cota inferior. L'estança està tota pavimentada amb *opus signinum* en bon estat de conservació i té unes dimensions d'uns 70 metres quadrats aproximadament, als quals se'ls hauria de sumar els de la part no excavada. Així ens trobem davant d'una estança

pavimentada d'uns 100 m², amb una sèrie de columnes que sostindrien el sostre que cobriria tota l'estança, ja que no hem documentat cap desguàs o canalització que permetés la sortida d'aigües en el cas que hi hagués alguna part descoberta.

L'habitació tindria una continuació cap al sud, on hi apareixen restes de paviment d'*opus signinum* i el basament d'una columna centrada amb la porta sud i l'altre basament del centre de l'habitació. Aquest àmbit està molt malmès per les amortitzacions posteriors que destrueixen la majoria del paviment. El tancament d'aquesta habitació es troba fora dels límits de l'excavació.

Trobem a la fase IIb, a la part W del sector, una sèrie de *dolia* col·locades al llarg d'aquests murs, tant al que seria a l'interior de l'edifici com a l'exterior d'aquest, separats entre ells per una distància de dos a tres metres. A l'interior se n'han localitzat 4, i 3 a l'exterior.

La fase IIc consisteix en l'elaboració d'una "paret" de pedres col·locades en sec revestida amb *opus signinum*. Tan sols se'n conserven 20 cm de llarg per 10 cm d'alçada, i no permeten fer una interpretació fidedigne.

La fase III (període III) s'ha documentat al NW del sector, on hi trobem uns rebliments que amortitzarien la zona on abans s'hi trobaven els *dolia*. Aquests rebliments ens han donat una cronologia de mitjans del segle III a mitjans del segle IV, que ens ve determinada per la presència de ceràmica comuna de cuina africana de les formes Ostia II, fig. 302; Ostia III, fig. 267; i una TSA-C, Lamb 40/Hayes 50. Sobre d'aquests rebliments s'hi construeix un mur de pedra en sec del qual només se'n conserven dues filades.

La fase IV (període IV) correspon als nivells d'abandó de tot l'edifici. La ceràmica la podem datar a finals del s. IV i inicis del s. V amb les formes següents: de TSA-A, Hayes 14b; TSA-C, Lamb. 40 i 42; TSA-D, Hayes 61 n. 21 i Hayes 67.

En la fase V (període V) hi documentem una sèrie de retalls d'expoli després de l'abandonament de l'edifici; en total són 7. Els rebliments d'aquests retalls ens donen una cronologia d'època romana indeterminada, tret del rebliment del retall més gran. Aquest últim el podem datar de mitjans del segle cinquè, amb la presència de TSA-C i TSA-D Hayes 91A.

La fase VI (període V) correspon a l'estrat d'abandonament definitiu de la zona amb una cronologia de finals del segle V, data que ens ve donada per la TSA-D Hayes 67, n. 1,4,9. Tot i que s'han documentat dos fragments de ceràmica comuna vidrada, s'han considerat infiltracions del nivell superficial a causa del gran nombre de ceràmica d'època romana.

La fase VII (període VII) és l'última fase que correspon a l'estrat que cobreix la totalitat del sector amb presència de ceràmica tardoromana i moderna, que pertany al pas del terreny a zona de cultiu durant època moderna i contemporània.

Sector 6000 (part SW del solar)

L'àrea 6000 està situada a la part sud-oest del solar on s'han excavat 360 m² (20 m x 18 m) i correspon a la zona termal de la vil·la. Aquesta àrea és la que ha conservat més potència estratigràfica (Fig. 1 i 4).

La fase I (període I) correspon a l'horitzó més antic documentat a la zona excavada. Està situat al nord de l'àrea, ja fora dels límits del que va ser l'edifici termal, així que durant la construcció d'aquest no es va destruir el registre dipositat. La seqüència cronològica va de canvi d'era a finals del segle I d'ne. Els estrats més antics es recolzarien amb el mur de pedra irregular lligat amb fang, i tenen una cronologia de canvi d'era amb material republicà i ceràmica ibèrica. En un moment posterior s'hi construeix un rec; el rebliment d'aquest el formaven gran quantitat de carbons, cendres i pedres ben col·locades al llarg del canal. No ens podem aventurar a donar-li una funcionalitat, ja que no hem documentat cap més estructura que ajudi a poder-lo interpretar degudament. El cert és que poc després, a mitjans del segle I d'ne, l'estructura s'abandona, i sobre d'aquest estrat s'ha documentat un forat que s'ha interpretat com un punt de subjecció d'una estructura de fusta. No podem afirmar amb total seguretat que es tracti d'això, però la destrucció sistemàtica dels voltants del sector pels canvis d'ocupació al llarg dels anys no ens permet fer cap més lectura. Després ja documentem petits nivells d'abandó fins a la construcció de l'edifici termal.

A la fase II (període II) li correspon la construcció de l'edifici termal que hem dividit en tres subfases: construcció, amortització d'un àmbit i reformes d'aquest.

En la fase IIa, es construeixen els diferents àmbits dels banys: un *frigidarium*, un *tepidarium*, un *caldarium* i unes estructures a fora que consisteixen en un pou i una basseta.

El *frigidarium* es troba al sud de l'edifici i té una forma rectangular on es redueixen les dimensions a l'oest. El *tepidarium* formaria una planta rectangular amb dos absis oposats. El paviment d'aquest àmbit es conserva en el que seria l'accés des del *frigidarium*. També documentem el sistema d'escalfament de l'àmbit a l'absis oest, un paviment fi d'*opus signinum*

i les *suspensurae*, conservades en tota la seva alçada, i les empremtes d'argila damunt del paviment. Entre aquests dos àmbits, a l'exterior de l'edifici hi trobem un contrafort, que serveix per salvar l'espai que deixa la curvatura de l'absis i donar força a l'estructura.

Del *caldarium* tan sols en resta un petit absis. Dins d'aquest s'hi documenta una capa de cendres i carbons d'uns 3 cm on hi comencen a aparèixer les graves de l'estrat inferior. Aquest consisteix en una capa de graves grans i calç d'uns 10 cm de potència on s'hi col·loquen quatre rajoles que serien les primeres de les *suspensurae* d'aquest absis.

Una altra estança quadrangular no identificada tancaria la planta de l'edifici per la part nord-oest. Al nord hi trobem una banyera d'*opus signinum* que es recolza a un petit mur. Aquesta té un desguàs format per un *imbrex*.

Just darrere del *caldarium* s'hi localitza una estructura relacionada amb l'aigua. Aquesta està dividida en dos: un pou i una petita bassa. A l'interior del primer, de boca quadrada, s'hi documenta un revestiment d'*opus signinum*, quatre escltxes, una a cada cantonada, i un forat circular a la paret oest. Les escltxes es relacionen amb un enginy de fusta per tal d'extreure l'aigua. La bassa, també revestida d'*opus signinum*, presenta una rajola al fons incrustada al *signinum*. La seva funcionalitat podria ser la d'acumular l'aigua extreta del pou, o bé la d'un abeurador pel bestiar.

Durant la fase IIb, en un moment incert, l'estança indeterminada que tancaria la planta de l'edifici per la part nord-oest sofreix una reforma en la qual se li redueixen les mides afegint un altre mur d'encofrat recolzat a l'anterior. Aquesta reducció serveix per encabir-hi una possible font octogonal realitzada en *opus signinum*, sobre una preparació de *caementicium*. La font presenta en cada cantonada una mitja canya en posició vertical, que també es presenta al fons en posició horitzontal. En un dels costats de la part oest s'hi documenta un desguàs de forma circular.

Ja a la fase III (període III), fora de l'estructura termal, a la part sud-oest del solar, s'hi documenten una sèrie de nivells amb una cronologia de s. III dne. Segurament podria tractar-se de jardins o bé horts que envoltarien les termes, ja que no hem detectat cap mena d'estructura que pogués delimitar més àmbits en aquesta zona.

A la fase IV (període IV) pertanyen tots els nivells d'abandonament del sector, que donen una cronologia de mitjans del segle quart a inicis del cinquè.

La fase V (període VII) és la pertanyent a la destrucció de l'edifici ter-

mal. Trobem els paviments del *frigidarium* i del *caldarium* completament destruïts i els rebliments d'aquests retalls presenten una estratigrafia invertida. Un altre indicatiu de la destrucció és el retall que presenta el paviment de la font octogonal, realitzat un cop l'estructura estava totalment colmatada.

D'aquesta manera, una vegada abandonat l'edifici, possiblement en època medieval, es feren una sèrie de forats d'espoli, ja sigui en busca de "tresors" o de materials de construcció, ja que en aquests estrats apareix ceràmica vidriada, ceràmica decorada en verd i manganès i en blau que ens podria donar una cronologia de segle XIV.

En la fase VI (període VII) es realitzà un mur construït per mitjà de pedres de mitjanes dimensions i material reaprofitat de tota mena, ja sigui material de construcció, com *signinum*, o material ceràmic d'època romana. No s'ha pogut datar, però les evidències indiquen que és posterior al segle V d'ne.

LES FASES OCUPACIONALS DOCUMENTADES

Un cop realitzada la intervenció, després d'excavar 1.772 m², hem pogut identificar set períodes que van des de canvi d'era fins a l'actualitat, que tot seguit comentarem.

Període I

Aquest comprèn les primeres estructures realitzades a la zona, associades a una estratigrafia que ens ha donat una cronologia de canvi d'era fins a finals del s. I d'ne. Aquestes estructures es localitzen al sud del solar i el seu estat de conservació és mínim, ja que han sofert una gran destrucció amb les construccions posteriors. Al sector 700 (SE del solar) només s'hi documenten dos murs de pedra en sec sense estratigrafia; aquests s'han situat dins d'aquest període tant per la tècnica constructiva com per les mides, que són iguals als del sector 6000, dels quals sí tenim marcada una cronologia bastant fiable.

Aquesta estratigrafia consta d'un seguit de nivells d'abandó on hi podem ressaltar un canal que presenta restes de combustió i un petit forat realitzat per a subjectar un pal de fusta que sostindria l'entaulat.

Suposem que l'àrea ocupada d'aquest període seria superior, ja que al sud d'aquests nivells hem documentat, sota els paviments del *caldarium* i *tepidarium*, fragments ceràmics pertanyents a aquest període.

Període II

Aquest període es data des del segle I fins a mitjans del segle III d'ne i correspondria a la construcció de la zona industrial i les estructures termals de la vil·la; la part domèstica no s'ha pogut localitzar, però donem per descomptat que tindria la mateixa cronologia o una mica anterior.

Al NW del solar hi trobem tres àmbits pavimentats amb *opus signinum* i restes de *suspensurae*, a més d'un petit forn, retalls del sòl relacionats amb la conducció d'aigua i dos petits pous excavats la campanya anterior. Aquestes estructures servirien per a processar unes matèries primeres indeterminades, on els líquids hi estarien molt relacionats.

Al NE del solar només hi documentem una sèrie de retalls relacionats amb abocadors, ja sigui de runa com d'altres restes inorgàniques, deixant aquesta zona com una part ja allunyada del que seria el radi d'acció d'aquestes estructures industrials.

Al SE del solar, localitzem una gran estructura formada per murs de formigó que presenta una planta rectangular amb direcció S-N. Tan sols se n'ha pogut excavar aproximadament el 60 % de la planta, però ja deixa entreveure que es tractaria d'una sala central coberta i pavimentada amb *opus signinum*, a l'igual que la resta d'estances, totalment envoltada per un passadís. Els accessos del corredor al pati central serien com a mínim tres, que són els que s'han excavat. La sala presenta un carreu incrustat al paviment en l'eix exacte entre els tres accessos, situats en els punts cardinals, i això indicaria que aniria cobert. A més en els accessos E i W hem documentat els basaments de dues columnetes, a banda i banda, també de pedra.

Aquesta estructura descrita presenta característiques similars a una zona d'emmagatzematge de feto relacionat amb líquids, que serien processats en les estructures mencionades en el sector 500.

Finalment al SW del solar, al sector 6000, trobem les estructures termals de la vil·la. Aquestes presenten les restes del que serien un *frigidarium*, un *tepidarium*, un *caldarium*, una estança indeterminada i una estructura que pertanyeria a una petita banyera. En un moment incert l'àmbit indeterminat sofreix una reforma on s'hi instal·la una font octogonal. L'únic àmbit no localitzat d'aquests banys és el forn. Possiblement estigués situat a l'est de l'edifici, al costat del pou excavat la campanya anterior. A l'oest hi trobem un pou per extreure aigua i una petita bassa que serviria com a abeurador de bestiar o bé per emmagatzemar-ne l'aigua.

Com hem comentat anteriorment, la part domèstica de la vil·la no s'ha pogut localitzar en aquestes dues campanyes d'excavació. Els indicis, com no trobar res a l'est dels sectors 400 i 700, i les informacions dels operaris de la instal·lació elèctrica de l'illa en construcció, que ens deien que en una de les rases haurien trobat algun paviment a l'est del solar, semblen indicar que estaria situada entre els sectors 500 i 6000, i una mica cap a l'est.

Període III

En el sector 700 es realitzen una sèrie de reformes com la compartimentació del corredor exterior, datable de mitjans del s. III a mitjans del s. IV dne. D'aquesta manera tenim que a partir de mitjans del segle tercer la zona destinada a l'emmagatzematge canvia la seva funcionalitat, suposadament marcada pel declivi de la vil·la. Aquesta situació duraria fins l'abandó definitiu del període posterior.

Període IV

En aquest període trobem els nivells d'abandó de totes les estructures excavades i de les sitges localitzades al sector 500. Aquests nivells daten de mitjans del segle IV a inicis del V dne.

Període V

Després de l'abandonament del període anterior es produeixen una sèrie de retalls d'espoli, sobretot al sector 700, però localitzats en tota l'àrea. Així, a mitjans del s. V, pocs anys després de l'abandó definitiu de la vil·la, es fan un seguit de retalls a l'interior de les estructures per tal de recuperar materials de construcció.

Període VI

L'exhumació d'un esquelet humà al sector 500 ens fa pensar en l'ocupació de la zona durant l'època andalusí. Tret de l'enterrament no hem documentat cap nivell amb material ceràmic d'aquesta època ni cap estructura relacionada.

Període VII

A l'igual que al cinquè període, en època medieval es fan una sèrie de retalls, en aquest cas localitzats a la zona termal, que seguidament es tor-

nen a cobrir, ja que presenten una estratigrafia invertida. Els motius d'aquests retalls ens són desconeguts.

CONCLUSIONS

Quan iniciàrem els primers treballs arqueològics a la vil·la romana de l'Hort del Pelat de Riudoms partírem de la base que aquesta es trobava fortament afectada per la continuada activitat humana al paratge. Així, es situava en un indret que fins feia poc temps havia sofert una constant actuació agrícola, fet que havia, segurament, provocat la destrucció de nombroses estructures. Al mateix temps, la vil·la havia servit al llarg dels segles com a pedrera d'on extreure material per a construir les cases del poble, especialment la seva església. És presumible, doncs, que amb anterioritat al segle XVIII les estructures visibles eren més impressionants. Per a rematar la jugada, feia pocs mesos (octubre de 1999) que l'Ajuntament havia obert una llarga rasa per tal de canalitzar una canonada, per dotar de serveis una àrea destinada per projecte a convertir-se en residencial. Aquests treballs es desenvoluparen amb el coneixement que al paratge s'hi ubicava una antiga vil·la romana. Tots aquests antecedents desanimaven a l'hora de creure que es localitzarien estructures de potència i magnificència considerable. Però no fou així. Tan bon punt com començà l'excavació es trobaren estructures força ben conservades, localitzant-se, com ja s'ha indicat, una vil·la de considerables dimensions amb una zona rústica o d'emmagatzematge, una altra d'ús industrial indeterminat, i una tercera d'ús lúdic, termal.

La cronologia de funcionament del conjunt planteja diverses problemàtiques. En principi no tenim nivells fundacionals clars, encara que podem aportar una cronologia de funcionament a partir de canvi d'era, però no comptem amb un nivell unilineal d'activitat. A finals del s. I es construeixen les termes, la zona industrial i la d'emmagatzematge. Segons sembla, la zona industrial s'amortitza abans, a partir de finals del segle III d'ne. Els dipòsits es tapen a consciència amb terra compactada i pedres de petites dimensions, per tal d'evitar els forats en superfície. Mentre deixa de funcionar la zona industrial, la zona d'emmagatzematge canvia la seva funcionalitat, fins a mitjans del segle IV que és quan deixarien de funcionar totes les estructures localitzades, i fins a inicis del segle V, que es produeix l'abandó definitiu de la vil·la. Una generació després es produeixen una sèrie de retalls a l'interior de les estructures per tal de recuperar materials de construcció. A partir d'aquí els camps es deixen de treballar, fins

que són reconvertits en terrenys de cultiu, presumiblement a partir de l'Alta Edat Mitjana.

Encara queda per aclarir la localització de la zona domèstica; suposadament es trobaria a l'est del solar, entre la zona industrial i la termal. Esperem que en properes campanyes podrem realitzar la delimitació de les estructures excavades fins ara, i ubicar la *pars urbana* de la vil·la.

BIBLIOGRAFIA

- COTA 64 SL. (2003a) *Memòria de la intervenció arqueològica a la vil·la romana de l'Hort del Pelat, Partida de la Mola, de Riudoms (Baix Camp). Campanya 1999-2000*. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- (2003b) *Memòria de la intervenció arqueològica a la vil·la romana de l'Hort del Pelat, Partida de la Mola, de Riudoms (Baix Camp). Campanya 2000-2001*. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- ESCHEBACH, H. (1977) "Die Entwicklung der *Schola Labri* in den Vesuvstädten, dargestellt am *Labrum* des Mannercaldariums der stablaner Thermen in Pompeji", *Cronache pompeiane*, 111, 156-176.
- MALLWITZ, A. (1972) *Olympia und seine Bauten*. Darmstadt.
- MASSÓ, Jaume (1983) "Els enterraments de la vil·la romana del mas del Fesoler", *Lo Floc*, 43 (març de 1983), Riudoms, 11-13.
- (1985) "El primer fragment d'inscripció romana trobat a Riudoms", *L'Om* (abril 1985), Riudoms, 96.
- ROMERO, Valerià (1975a) "Las Villas romanas en el término de Riudoms (I)", *L'Om*, 79, Riudoms, 3.
- (1975b) "La Timba", *L'Om*, 81, Riudoms, 3.
- (1983) "L'últim jaciment romà del terme que reuneix possibilitats de ser salvat", *Lo Floc*, 47, Riudoms, 8-11.
- (1983b) "Mosaicos Romanos a Riudoms (sic)", *L'Om*, 180, Riudoms, 9.
- VILASECA, S.; PRUNERA, A. (1966) "Sepulcros de losas, antiguos y medievales de las comarcas tarraconenses", *Boletín Arqueológico RSAT*, LXVI, IV, 93-96, Tarragona, 25-46.
- YEGÜL, Fikret (1992) *Baths and Bathing in Classical Antiquity*. Cambridge, Massachusetts and London.

Fig. 1. - Planta general de la vil·la durant el període II.

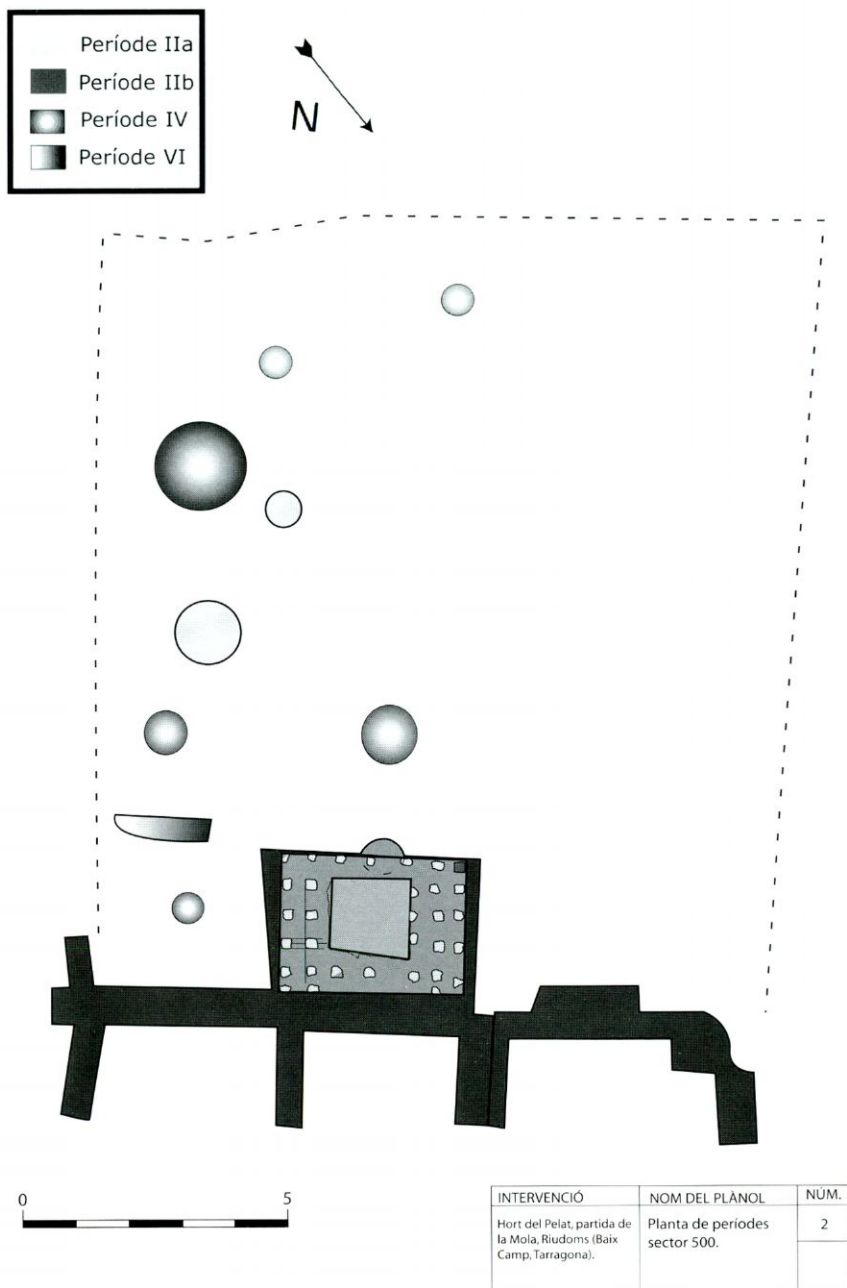

Fig. 2. - Sector 500. Planta de períodes.

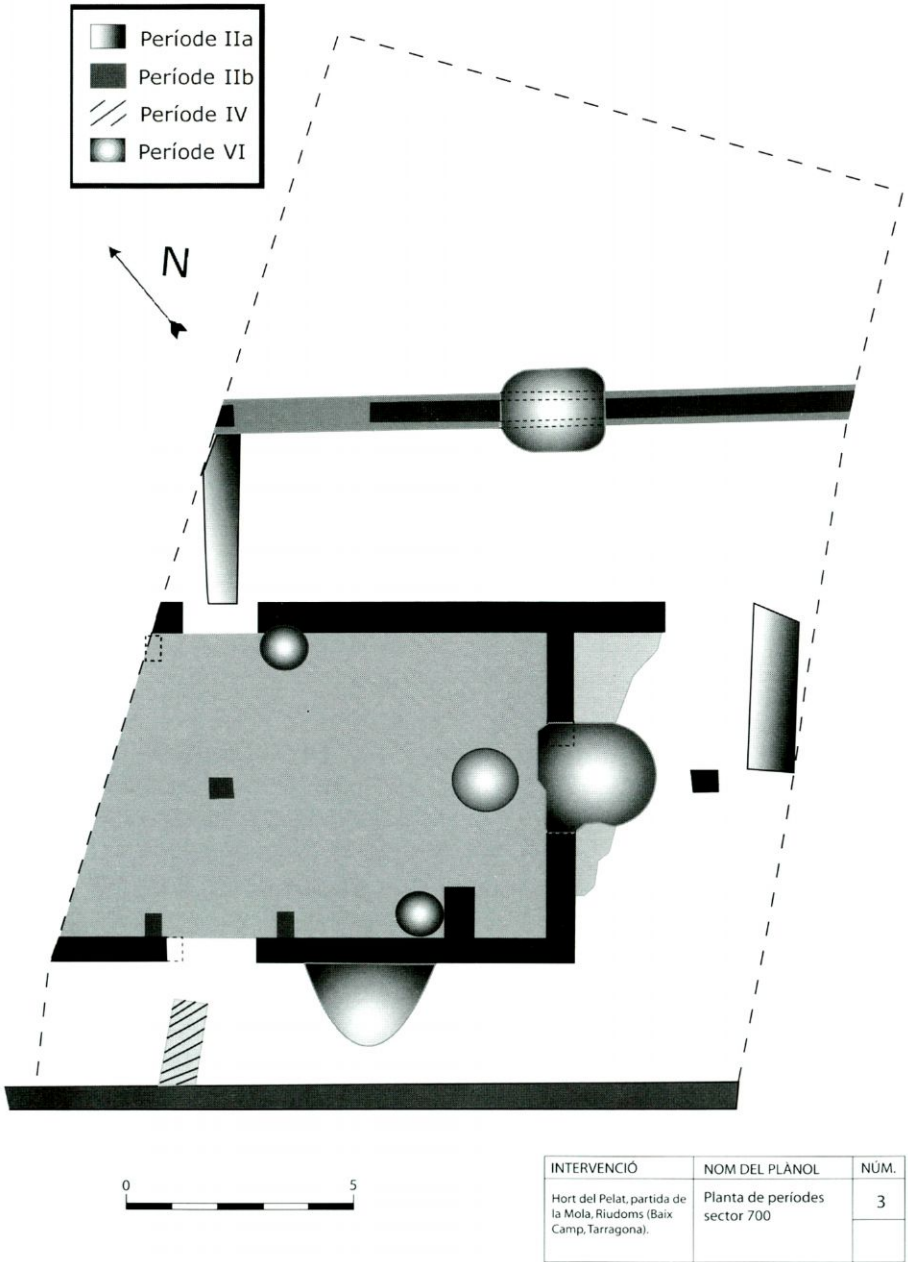

Fig. 3. - Sector 700. Planta de fases.

Fig. 4: Detall de l'absis de la zona termal

Fig. 5: Vista general del sector 700.